

Man har bedt mig om at bidrage med en beretning om min medvirken ved uddannelsen af kvæginseminører.

I det følgende fortælles om mine indtryk af udviklingen af faget kunstig sædooverføring, om insemineringsvirksomhed og inseminøruddannelse som jeg erindrer det fra den tid, hvor jeg havde praktisk føling med faget, dvs. fra 1951, hvor jeg afsluttede uddannelsen som dyrlæge og indtil 1995, hvor jeg for sidste gang deltog i inseminøruddannelsen.

Kunstig sædooverføring under studietid 1945-1951 på KVL.

Under Veterinærstudiet var kunstig sædooverføring et nyt emne, der var kommet til i 40'erne; det vil sige endnu et meget ungt fag.

Indenfor KS så den første doktordisputats, om bedømmelse af tyresæd, dagens lys efter 1945 - men der skulle gå nok så mange år før forskning indenfor kvægets reproduktion begyndte at nærme sig det niveau som vi kender idag.

I 40'erne og 50'erne var et større antal dyrlæger, insemineringsdyrlægerne, endnu fuldtidsbeskæftigede med KS; de var så talrige, at de dannede en særforening under Den Danske Dyrlægeforening. Samtidig havde flertallet af de praktiserende dyrlæger insemination som en daglig bibeskæftigelse.

Udbredelsen af KS i 50'erne medførte en mængde detailviden på det inseminationstekniske område, men set med nutidens øjne var vores viden dengang om basale reproduktionsprocesser, omløbning og "sterilitetsbehandling" som det kaldtes dengang, ret så ufuldstændig - men drægtighedsresultaterne afveg næppe fra nutidens standard.

Dengang var det på grund af små bevillinger kun et lille fåtal af nyuddannede dyrlæger, som det var beskåret at fortsætte studierne efter embedseksamen. Først flere årtier senere, da licentiatstudieordningerne var forbedret, blev det praktisk muligt for flere efter endt uddannelse at fortsætte studierne. Især efter fremkomst af nye "værktøjer" såsom prostaglandinbehandling, ægtransplantation, scanning og andet har mange kandidater drevet forskning indenfor reproduktionsfysiologi og -bioteknologi.

Under min studietid var kunstig sædooverføring, som man bl. a. beskæftigede sig med det sidste halve års tid, et emne som de færreste studerende viste større interesse for - dengang gjaldt det om at erhverve sig viden i stordyrssygdomme; heste, kvæg i mindre grad svin var sagen - alle skulle ud og prøve vingerne i stor dyrspraksis. I ringere udstrækning var hunde og katte interessante udover at man konfronteredes med hundeklientellet under det obligatoriske ophold på Højskolens vagtstue hvor Københavnerne kunne komme med deres kæledyr; - jeg tror at der dengang kun fandtes to "dyrehospitaler" i hele landet!

Til kursus i KS lærte man at bedømme og behandle sæd; alle skulle prøve at samle sæd op fra en ivrig dreven ungtyr, der ofte snød den intetanende student, som kludrede med skeden, mens tyren ordnede det

fornødne - til almindelig latter for koret af medstuderende, som overværede misalliancen. Men man skulle da til eksamen i drægtighedsundersøgelse og i kunstig sædooverføring hvor den daværende veterinærinspektør for KS var en kritisk pertentlig censor.

Kunstig sædooverføring under praksisforhold 1951-1956.

Mit første assistentår tilbragtes i Christiansfeld hvor samme familiedynasti havde drevet dyrlægepraksis i flere generationer. Det var året hvor Mund- og Klovesygen hærgede Sønderjylland med angreb af den ene virustype efter den anden. Sygdommen bredte sig med rivende hast så nedslagning af besætninger viste sig hurtigt ikke at kunne begrænse sygdommens udbredelse. I næsten et halvt år var vi travlt beskæftiget med at vaccinere for skiftende virustyper, sætte besætninger under offentligt tilsyn, ophæve isoleringen og behandle klovlidelser og yverbetændelser. Til almindelig praksis var dyrlægen ikke velset i stalden under en sådan epidemi.

Alle ejendomme, som deltog i leverance af mælk til besættelsestropperne i Tyskland var underkastet mælkekontrol - så jeg fik lært at malke.

Indenfor praksisområdet varetog dyrlægen kunstig sædooverføring; sæd leveredes ved døren fra den nærliggende tyrestation, som blev ledet af en dyrlæge, der opsamlede sæd, sendte den ud til dyrlægerne og selv kørte i sit distrikt. Alt sæd var friskt - sæden anvendtes dag gammel.

De følgende 2 år tilbragtes i en stor praksis på Horsenskanten hvor mange avlsbesætninger residerede midt i det fede Bjerre Herred. Også her foretog dyrlægen KS. Fra en avlsbesætning i området blev - under primitive forhold, som slet ikke tåler sammenligning med nutidens sterile laboratorieforhold - af ejeren opsamlet sæd og foretaget sædbehandling. Emballering skete ved opsugning af sæd i enkeltstrå - efter mund til strå-metoden - og lukning med en voks prop af forskellig farve; mærkning af strå med tyrens data var endnu et ukendt kapitel.

Sæden transporteredes i thermoflasker med is; en snor omkring reagensglasset med strå - betegnelse kannister var endnu ikke opfundet - sikrede at glasset med sæden ikke druknede i den smeltende is.

Man anvendte den samme inseminator dagen igennem - overtræk var et ukendt begreb - inseminatoren blev skyllet i mere eller mindre skøn forening med vask af hænder. Der fandtes godt nok et metal-hylster hvor inseminatoren kunne opbevares i sprit, som så skulle slås af og overskydende sprit aftørres før montering - i dag en museumsgenstand. Inseminatorspidsen var afskruelig så man kunne opbevare flere spids i et hylster som, hvis det var helt rigtigt også var var spritfyldt! - Oftest kørte man med den samme spids påmonteret hele dagen; men teoretisk var der altså mulighed for at tilgodese hver ny insemination med en ren spids.

Handsker - Anekdoten om inseminørens grønne arm var hverdagens virkelighed. Afløsning af en halvrådden efterbyrd var en effektiv renseproces til at gengive armen dens naturlige hudfarve indtil næste dags rektalundersøgelser. Neglerod på venstre hånd var konstant farvet græsningsperioden.

Sæden var fortyndet med citrat, æggeblomme eller med Eksportfløde, hvis man var rigtig med på noderne.

Antal spermier pr. dosis var et kendt teoretisk begreb, som man ikke havde nutidens elektroniske kontrol med uden at det formentlig medførte nogen negativ indflydelse på drægtighedsresultatet.

Den effektive kontrol med drægtighedsresultaterne, som vi kender det i dag, havde man ikke, eller man benyttede sig mindre af den; man klarede sig med den daglige konfrontation med insemineringstavlen, som så ud som den gør i dag.

Inseminering var for de praktiserende dyrlæger et "venstrehåndsarbejde", som i hverdagen ofte førte andre behandlinger og tilsyn med sig. Naturligvis lå der prestige i at udføre arbejdet lige så godt eller bedre end inseminørerne, man kunne dengang komme ud for, at nogle dyrlæger mente sig bedre til at inseminere end inseminørerne - et synspunkt som vi alle trækker på smilebåndet af i dag. Det var et arbejde som yrlægerne ikke sagde nej til og ofte var det grundlaget for at holde en assistent - dengang var gruppepraksis et endnu totalt ukendt begreb. Hver enkelt praksis havde sit område hvor man stod til rådighed dag og nat alle årets dage.

Efter de 3 år i Jylland kom jeg 2 år til en praksis på Ringstedkanten hvor man havde KS fra Midtsjællands kvægavlsforening. Man varetog KS i alle besætninger i området, men jeg nåede aldrig at komme på tyrestationen, hvad skulle man komme der efter? Sæden kom jo med rutebilen hver anden dag.

Kontrol med tyrenes avlsresultater foretog man i lighed med nutidens afkomsundersøgelser, men kontrolkvierne var alle opstaldet på særlige prøvestationer ud fra ønske om et ensartet miljø. Al håndtering af talmaterialer skulle behandles manuelt - kopimaskiner var et ukendt begreb eller efter nutidens forhold en omstændelig affære; forhold som naturligt satte en begrænsning for udnyttelsen af data og løbende information udover den årlige beretning fra kvægavlsforeningen. Efterhånden overtog inseminørerne som bekendt arbejdet såvel på tyrestationerne som arbejdet i marken; et skifte der vel var begrundet i økonomiske forhold og et politisk ønske fra Kvægavlsforeningerne om at have "egne" folk til nærkontakten med landbrugets udøvere.

I bakspejlet kan alle i dag se, at det var den rigtige udvikling - faget kunstig sædovertføring blev efterhånden et stadigt mere specialiseret erhverv på samme tid som også organisering af forhold i dyrlægepraksis ændrede sig fra at være alene baseret på behandling til i stigende udstrækning at beskæftige sig med forebyggelse af sygdom og opnormering af trivsel og økonomi i husdyrbruget samt ikke mindst, at varetage/skabe behovet for behandling af det stærkt stigende antal fritidsdyr som velfærdet medførte.

"Ufrugtbarhedsbehandling" i 50'erne.

Synspunkter på begreber som "ufrugtbarhed" og "besætnings-infertilitet" kendte ikke nær den nuancering som vi vil lægge til grund i dag – man var i høj grad bundet til sin viden om infektionssygdomme, som var den akse som den meste sygdomsbehandling dengang drejede sig om. Antibiotika og hormoner var det nyttilkomne værktøj, som mere eller mindre ukritisk blev brugt til behandling af "ufrugtbarhed". Forståelse for drægtighedschance og fosterdødsrisiko begrænsedes til at det var noget unormalt som måtte behandles. Blev dyr ikke drægtige efter 2-3 inseminationer måtte der ligge en latent infektion til grund - dengang blev næsten 30 % af årskøer jodbehandlet! En literflaske med Lugols opløsning og et metalkateter med gummiballon var standardmedikament til behandling af individuelle omløbninger ligesom udsklemning af CORPUS Luteum var en dagligdags procedure såvel ved omløbning som ved "brunstmangel".

Det var tiden hvor Smitsom Kalvekastning stadig florerede - Det var også tiden hvor dyrlæger endnu mere eller mindre hårdhændet ønskede at afløse efterbyrden manuelt.

Vibriose var vidt udbredt - det var normen at alle kvier blev gennemsyget når de stiftede første kontakt med tyr eller KS - derefter erhvervede de immunitet og blev drægtige. Kendskab til sygdommens natur fik man først i slutningen af 50'erne - og dermed begyndte man også først at forstå omløbningers natur.

Fremkomsten af prisbillige Antibiotika medførte at tilsætning til sæden kunne eliminere udbredelse af Vibriose ved KS. På samme måde kunne Vibrioner overført ved KS eller naturlig bedækning elimineres ved at uterinbehandle med Antibiotika dagen efter insemination/bedækning så embryonaldøden kunne hindres

og drægtighed kunne fortsætte - en vældig gevinst, som holdt liv i uterinbehandling med antibiotika længe efter at Vibriose var udryddet i Danmark.

I dag ved vi at uterinbehandling med antibiotika kun har en effekt hvis det er mikroorganismer, der er årsag til omløbning - og det er sjældent tilfældet - i dag er det overhovedet sjældent at vi vil behandle intrauterint udenfor puerperiet med antibiotika - nye tider nye skikke!

De Gonadotrope hormoner (Antex og Physex) var kommet på markedet og de blev ret så ukritisk brugt ved manglende brunst resulterende i et øget antal flerfolddrægtigheder, "Superovulation", uden at man dengang brugte den betegnelse, som er hverdag i dag. Hunkønshormoner, Østrogene hormoner, var blevet syntetiseret - de var prisbillige og fandt hurtigt anvendelse på områder som vi i dag ikke ville drømme om at anvende dem til.

Dengang fandtes kun få "specialister" som gav sig tid til at analysere en besætningsituation med reproduktionsproblemer mht. omløbningsintervaller - miljøstress - brunstkontrol - kritisk gennemgang af foderplaner, foderkvalitet osv. Fra at være et spørgsmål om udbredelse og bekæmpelse af infektionssygdomme nærmede man sig i de følgende årtier at lægge mere vægt på overvågning af adfærd - betydning af milieøets udformning - fodring og foderkvalitet. I dagens Danmark er det som bekendt almindeligt og nødvendigt, at dyrlæger, der beskæftiger sig med reproduktionsproblemer på besætningsplan, har tilegnet sig en specialviden indenfor dette område.

Reproduktionsfaget på KVL de sidste 40 år.

I forbindelse med Marshall-hjælpen efter krigen fik KVL hjælp til at bygge "Sterilitetsforskningsinstituttet" som det hed. Her kunne forskellige afdelinger under samme tag samle ekspertise til at beskæftige sig med reproduktionsforskning. Det gav starten til at forskning indenfor forplantningsfysiologi og KS prioriteredes højere end hidtil. Sterilitetsforskningsinstituttet som sådant er i dag nedlagt og de forskellige funktioner er lagt ind under de respektive afdelinger og institutter. I dag domineres forskning indenfor reproduktion enevældigt af undersøgelser relateret til ægtransplantationsteknikken. Man kan måske diskutere hvad denne teknik på kort sigt har bibragt den enkelte landmand af økonomisk gevinst. På langt sigt ligger de biotekniske gevinster formentlig indenfor områder hvor genteknologi direkte kan komme den menneskelige sundhed til gode. De transgene dyr, som vi jævnlig hører om i medierne er eksempel på de muligheder moderne bioteknik vil byde på. Men en ting er givet, den informative værdi vi har fået på reproduktions-området gennem ægtransplantationsforskning har været enorm - forståelse for reproduktionsprocesserne er først rigtig blevet afdækket efter indførelse af denne teknik.

I 70'erne gennemførtes en større undersøgelse indenfor projektet "Husdyrsundhedsregistret" - i en mangeårig undersøgelse blev reproduktionsdata fra et større antal besætninger i "Østerhåb"- området sammenholdt med miljøundersøgelser og foderanalyser. Der indhentedes et enormt materiale, som var så stort at det var svært at overskue, men det udgjorde erfaringsgrundlaget for princippet for besætningsanalyse, der i dag finder anvendelse når man vil sammenholde miljøaktors indvirken på reproduktionsresultaterne. I dag ved alle hvor vigtigt det er, at vi har muligheder for at undersøge om anvendte metoder giver skader på miljøet - vi hører om det daglig - i 60'erne og 10'erne drejede alt sig om at merproducere - i dag er vi mere åbne for om en merproduktion kan belaste vore efterkommeres livsbetingelser. Ikke sjældent hører man i dag, at menigmand udtrykker frygt for at kortsigtede, hurtige løsninger eksempelvis med hensyn til sprøjtemidler, slamudbringning m.m. på længere sigt kan vise sig at blive uoverskueligt kostbare. Faget kunstig sædooverføring på KVL har med denne udvikling naturligvis også ændret indhold i retning af mere bioteknisk indsigt fremfor træning i praktiske færdigheder indenfor KS

området. Indenfor KS området har KVL i en længere årrække medvirket ved at forestå undervisningen af inseminører.

Uddannelsen af kvægseminører.

Den ramme som inseminøruddannelsen ligger i nu, begyndte i slutningen af 70'erne, hvor et enkelt hold inseminører i 1977 blev uddannet dels på KVL dels med praktik i Randers.

Deltagerne fra dengang kan måske erindre den forvirrende række af lærere, som afløste hinanden for at gennemføre dette kursus eller oplevelsen af en halv snes pølsekøer i Kødbyens ældgamle samlestad.

Det følgende år fik Hans Bille udvirket at afholde Kursus på Gråsten Landbrugsskole med praktik på Bylderup Bov Slakteri, sådan som alle de efterfølgende hold erindrer kursusforløbet som det er i dag. Lige fra første gang Hans Bille og jeg mødtes i Randers var vi på bølgelængde med hensyn til at skabe betingelser for et effektivt kursusforløb - dette gode samarbejde bevarede lige til vi afviklede det sidste kursus i 95.

Aftalen mellem Kvægavlsforeningerne og Reproduktionsafdelingen på KVL indebar, at kursus ikke måtte belaste Afdelingens budget udover levering af lærerkræfter. Indtil man havde set hinanden an var man varsom med at binde sig til mere end hvad man kunne overse. Jeg erindrer det første år hvor jeg boede i et pensionat i Gråsten, at når Bille og jeg mødtes om morgenen for at køre sammen til slagteriet fik jeg stillet den værste morgensult med en kiks og en banan, mens Bille førte køretøjet og vi ellers ordnede verdenssituationen - senere har vi moret os over dette lille intermezzo. Ved det følgende kursus boede jeg på Landbrugsskolen og erfarede hurtigt, at det var byens bedste hotel - de følgende 3 år blev Landbrugsskolen mit faste opholdssted i kursusperioden. Fra 1982 og frem til 1995, da børnene var flyttet hjemmefra, stillede Kvægavlsforeningerne et sommerhus til rådighed i kursus perioden - det blev indledningen til en række år hvor min kone og jeg lærte at komme til at holde af Gråsten og omegn. Så vi glædede os altid til vi skulle holde "sommerferie" på Broagerland.

Gråsten Landbrugsskole og inseminørkurser.

Fra at inseminørholdet til at begynde med blev betragtet som velkomne gæster på Landbrugsskolen, der flyttede rundt med os hvor der nu var ledige lokaler og værelser, blev kursusdeltagerne i stigende grad forkælet af Landbrugsskolen som et fast "inventar", der hen ad vejen har fået tildelt de fine faciliteter som Landbrugsskolen i dag byder inseminørkurserne.

Eksempelvis erindrer jeg de første år hvor vi undersøgte organer på slagteriet, enten udendørs i ulige kamp med hvepsene om adgang til organerne eller når regnvejrtvang os indendørs ved affaldssiloen med risiko for nærkontakt med svingdøre og overfyldte transportvogne.

Sektionsbordet udgjordes af en omvendt børnesandkasse som eleverne måtte klumpe sig sammen om læreren havde eneret på at hvile bentøjet på fru Billes køkkenstol - forståeligt at eleverne kunne føle miljøstress.

Det blev luksus da vi fik Veterinærdirektoratets tilladelse til at hjembringe organer til Landbrugsskolen hvor vi i ro og mag kunne konfronteres med dagens organfund - en procedure som er fundamentet såvel for den, der skal lære faget, som for den mangeårigt rutinerede inseminør, som skal have udbytte med hjem fra et efteruddannelseskursus.

De første mange år var Hans Bille og jeg alene om afholdelse af grundkursus og til dels efteruddannelseskurser, indtil Kvægavlsforeningerne ansatte yderligere en inseminør, som også skulle

hjælpe til ved kursus. Det betød en væsentlig lettelse i meget af det daglige arbejde, som vi nu kunne være tre om - jeg ser stadig med megen glæde tilbage på vort fine samarbejde i disse mange år også med de mange elever, som hjælpsomt tog fat og gav en hånd med.

I dag er adskilligt flere personer udefra medinddraget i uddannelsen – som udtryk for at faget efterhånden medinddrager flere emner. Men stadigvæk er det den enkelte inseminørs manuelle færdighed i sikker gynækologisk diagnostik og indsigt i reproduktionsteori, som kvalificerer ham til at bestride sit fag.

Eksamen ved kursus er som bekendt lovbestemt. Når et nyt kursus begyndte har jeg altid følt det som et nødvendigt onde, at nu startede nedtællingen til eksamensdagen og afvikling af eksamen hang som et truende "Damokles" sværd over hovedet på eleverne - men også på mig som den person de skulle stå til ansvar overfor når dagen stod for døren. - Selvom vi har gennemført nogle og tyve kurser var jeg altid lettet når det var godt overstået. - Jeg har altid undret mig over hvor meget dygtigere eleverne nåede at blive i løbet af den sidste uges tid - det havde været ulig lettere om man kunne indlede kursus med den sidste uge!

De mange kurser har lært os, at man kan ikke bare nogenlunde sikkert forudsige hvor god eller mindre god en præstation en elev kan levere til den mundtlige eksamen.

Anderledes stiller det sig med indlæring af praktikken på slagteriet; selvom alle jo begynder på samme niveau varer det ikke lang tid før man med rimelig sikkerhed kan gruppere holdet efter evnen til at indlære sig denne færdighed; den der har svært ved at lære det er i reglen også længe om at tilegne sig den fornødne rutine og sikkerhed.

Man kan diskutere berettigelsen af eksamensformen ved et så relativt kort kursus; men alle er nok enige om at en eksamen er en nødvendig foranstaltning til at sikre, at de nyuddannede inseminører udgør en gruppe, der besidder så nogenlunde de samme forudsætninger for at blive sluppet ud i besætningerne og der tilegne sig det nødvendige erfaringsgrundlag.

Ved siden af forpligtelserne ved at medvirke ved et sådant kursus erindrer man også de muntre episoder, som kunne lyse op i en grå undervisningstime og samværet med kursusdeltagerne i kaffepauserne eller når appetitten kom over os mens vi indtog en spændende egnsret på Saksborg Kro.

Tilbageblik: Både Hans Bille og jeg er nu gået på pension og vore pladser i inseminørkurser er udskiftet med nye personer, som skal videreføre arbejdet på deres måde - efter så mange år er det naturligt at fornyelser kan trænge sig på. For mit vedkommende ser jeg tilbage på de år hvor jeg har haft med Inseminøruddannelsen at gøre som en "frugtbar" periode i min dyrlægetilværelse - og jeg ser stadig med glæde tilbage på de mange års samarbejde og samvær på Landbrugsskolen, på Slagteriet - og tilværelsen på Broagerland!